

М. І. ГЛАДКИХ, І. Б. ЛЮРІН

Дослідження Довгинецького палеолітичного місцезнаходження 1971 р. на Житомирщині

На південно-східному схилі Овруцько-Словечанської лесової височини, розташованій на півночі правобережного Українського Полісся, відомі палеолітичні знахідки в околицях сіл Клинці, Довгиничі, Збранки.

Довгинецьке пізньопалеолітичне місцезнаходження розташоване на північно-західній околиці с. Довгиничі Овруцького району Житомирської області в урочищі Старі Могилки. Відкрите воно І. Ф. Левицьким 1921 р. і обстежувалось ним в 1924 та 1928 рр. Дослідник провів 1929 р. розвідувальні розкопки, а роком пізніше — стаціонарні¹. На жаль, матеріали останніх розкопок у більшості випадків втрачені під час Великої Вітчизняної війни².

Стратиграфічне положення культурного шару Довгиничів вивчав В. І. Крокос 1930 р.³ Відома також інтерпретація розрізу, запропонована В. І. Громовим за описом В. І. Крокоса та І. Ф. Левицького⁴. Фауну пам'ятки досліджував І. Г. Підоплічко⁵.

Поновлення розкопок зумовлене тим, що площа місцезнаходження їх руйнується навколишніми ярами, причому в безпосередній близькості від останнього розкопу І. Ф. Левицького.

Щоб встановити характер культурного шару, стратиграфічні умови його залягання та межі поширення, було заглиблено частину площі розкопу І. Ф. Левицького та закладено три зачистки. Підставу для цього дало повідомлення місцевого жителя, який працював разом з І. Ф. Левицьким 1930 р. За його словами, роботи дослідника припинилися після того, як було досягнуто рівня залягання кісток.

Безпосередньо з розкопом межували дві зачистки — з півночі (№ 1) та півдня (№ 2). Третя розташовувалася за 30 м на південь від другої. Культурні залишки були знайдені в розкопі (рис. 1) та в другій зачистці. На східній стінці останньої простежено такі шари (рис. 2):

Сучасний сірий лісовий ґрунт на глибині	0,00—0,20 м;
Підґрунтя бурого кольору	0,20—0,55 м;
Лес жовтувато-палевий, в нижній частині—чіткошаруватий	0,55—3,55 м;
Похований ґрунт з язичкуватим нижнім контактом	3,55—3,75 м;

¹ І. Левицький. Довгинецька палеолітична станція.— Антропология, вип. III. К., 1930, стор. 153—160.

² НА ІА АН УРСР. Матеріали І. Ф. Левицького, № 21, 22.

³ В. І. Крокос. Стратиграфія горішнього палеоліту с. Довгиничів на Овруччині.— Четвертинний період, вип. 1—2. К., 1931, стор. 27—35.

⁴ В. І. Громов. Палеонтологическое и археологическое обоснование стратиграфии континентальных отложений четвертичного периода на территории СССР (млекопитающие, палеолит).— Труды Института геологических наук, вып. 64, геологическая серия, № 17. М., 1948, стор. 167—173.

⁵ І. Г. Підоплічко. Матеріали до вивчення минулих фаун УРСР. К., 1938, стор. 116; його ж. Краткий обзор фауны палеолита УССР.— СА, вып. V. М., 1940, стор. 156—157.

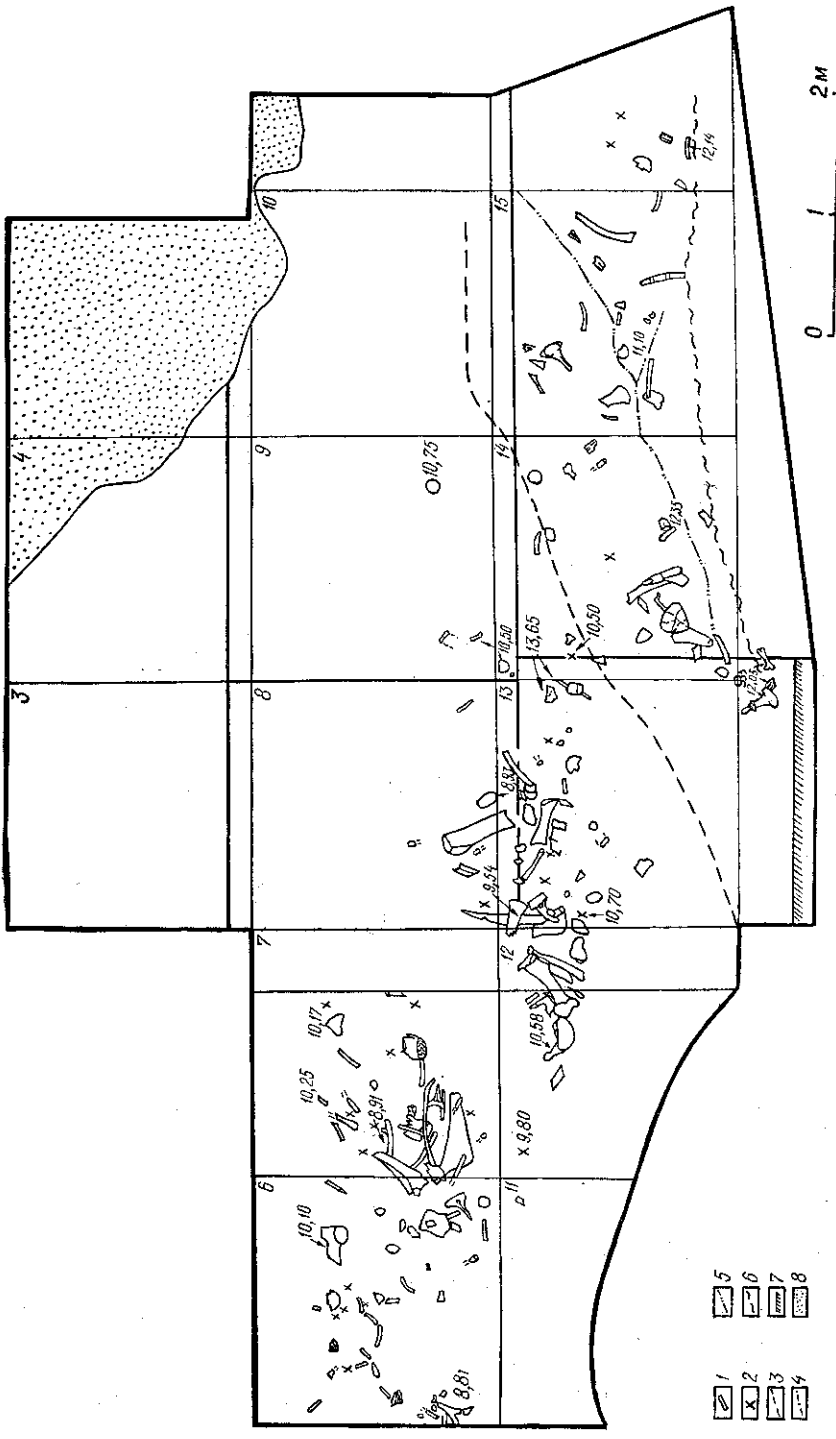

Рис. 1. План розкопу. Умовні позначення:
 1 — кістки; 2 — кремій; 3 — межа розкопу на глибині 9,5 м; 4 — межа розкопу на глибині 11,0 м; 5 — межа розкопу на глибині 11,2 м; 6 — межа розкопу на глибині 11,35 м; 7 — межа розкопу І. Ф. Левницького на глибині 11,25 м; 8 — відвал розкопу І. Ф. Левницького.

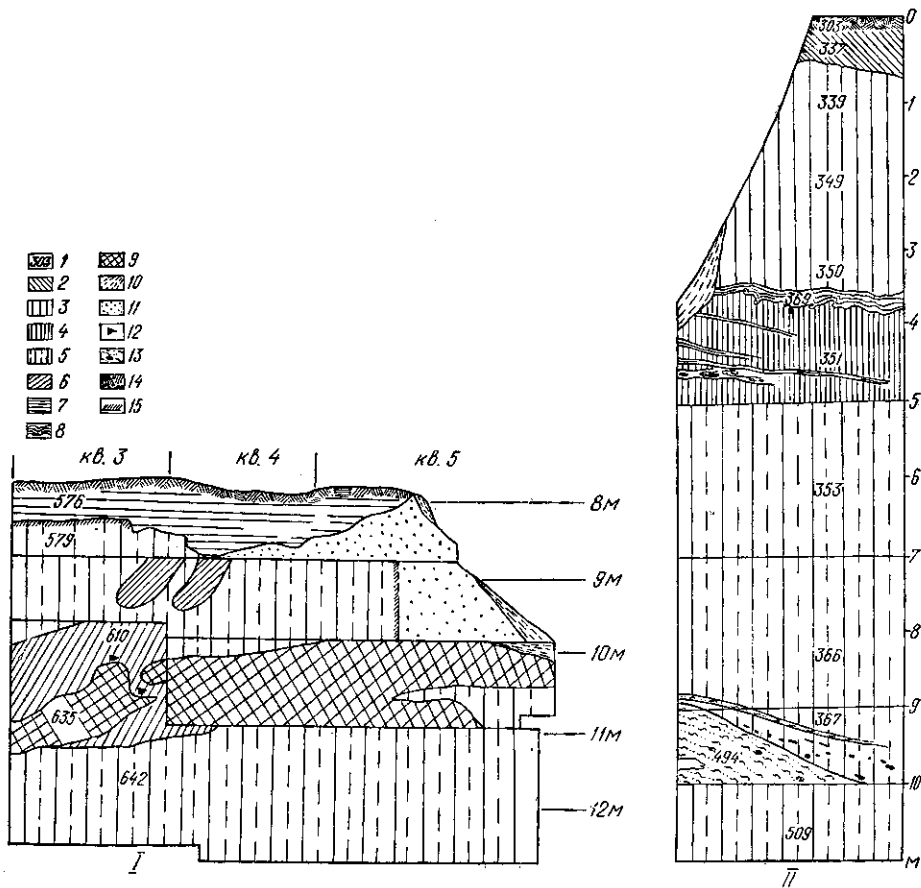

Рис. 2. Розріз східної стінки розкопу та південної зачистки. Умовні позначення: I — східна стінка розкопу, II — східна стінка південної (№ 2) зачистки; 1 — номер зразка породи; 2 — підгрунття бурого кольору; 3 — лес жовтувато-палевий, в нижній частині чітко шаруватий; 4 — лес світлий сірувато-палевий з залізистими просмужками, шаруватий; 5 — лес зеленувато-сірий, делювіальний; 6 — лес світло-жовтий з іржавими плямами й просмужками та слідами розкладених стеблин; 7 — сучасний делювій; 8 — похований ґрунт; 9 — темно-бурий дуже щільний суглинок; 10 — осип; 11 — відвал розкопу І. Ф. Левицького; 12 — знахідки кісток; 13 — перевідкладений валунний суглинок; 14 — сучасний сірий лісовий ґрунт; 15 — межа розкопу І. Ф. Левицького.

Лес світлий, сірувато-палевий з іржавими просмужками, шаруватий

3,75—4,80 м;

Лес зеленувато-сірий делювіальний

4,80—9,50 м;

Перевідкладений валунний суглинок (зачистка перенесена на 2 м на захід)

9,50—видно до 10 м;

Лес зеленувато-сірий делювіальний

10—видно до 11 м.

Шари мають падіння на південь

У зачистці № 2 культурні залишки трапилися на глибині 8,30—8,50 м. У зеленувато-сірих лесах, що чергуються з прошарками валунного суглинка, знайдено уламок зуба зубра та два уламки кременю. На глибині 8,40 м в нижній частині малопотужного прошарку валунного суглинка були фаланги кінцівок кабана.

Основну масу знахідок виявлено у розкопі площею 51 м², що поглиблював дно розкопу І. Ф. Левицького. Культурні залишки у вигляді кісток та розщепленого кременю залягали окремими скупченнями в світло-жовтих з буруватими плямами пухких лесах, що містили черепашки червононогих моллюсків та продукти розкладу трав'янистих рослин. Порода, в якій відкрито культурний матеріал, клаптиками простежується в товщі зеленувато-сірих делювіальних лесів, що розділяються на рівні

знахідок прошарком щільного темно-бурого суглинку (див. рис. 2). Товща горизонту з культурними залишками становить близько 1 м. Цей горизонт має падіння з півночі — сходу на південь — захід. Глибина вгорі 9—10 м від сучасної поверхні, нижче по схилу — до 11—12 м.

Культурний шар перевідкладено, про що свідчать такі дані: довгі кістки часто залягають відповідно до падіння шару породи, яка їх містить; кістки супроводжуються перемитим грубозернистим матеріалом (піском, гравієм); нерідко вони поламани, особливо це стосується тонких та довгих (ребер, відростків хребців мамонта), що залягають у вертикальній і в горизонтальній площинах. Останнє вказує на те, що перевідкладення культурного шару сталося значно пізніше його нагромадження, коли кістки стали вже настільки крихкими, що трощились під дією відносно м'яких порід.

Первісне місцезнаходження культурного шару, виходячи з того, що він переносився з підвищених ділянок місцевості на низькі, можна визначити за напрямком його нахилу та падіння прошарків на суміжних ділянках схилу. У зачистці № 1 вони нахилені з півдня на північ, а в зачистці № 2 — з півночі на південь. Враховуючи те, що культурний шар в розкопі має падіння з півночі — сходу на південь — захід, первісне місцезнаходження його слід шукати на схід від розкопу, між обома зачистками, ближче до першої. Характер поширення породи з культурними залишками свідчить про перевідкладення культурного шару по рівчаках давнього схилу.

Отже, думка І. Ф. Левицького про багатшаровість пам'ятки здається недосить обгрунтованою. Уявлення про значну потужність та багатшаровість культурного шару склалося в зв'язку з його заляганням на стрімкому схилі у вигляді відносно відокремлених скупчень.

Фауністичні рештки визначені К. В. Капеліст. Вони належать, головним чином, мамонту (чотири особини: сосунок, дві молодих та напівдоросла). Крім того, траплялись кістки зубра, кабана*, дрібного колитного (ближче не визначеного), вовка. 1971 р. на відміну від матеріалів розкопок І. Ф. Левицького кісток сибірського носорога, коня, північного оленя не знайдено.

Розщепленого кременю виявлено мало: 5 уламків, 5 відщепів, 12 пластин та їх фрагментів.

Датувати пам'ятку можна за допомогою методів геологічного й археологічного, а також методами природничих наук. В. І. Крокос свого часу датував місцезнаходження інтерстадіалом вюрму⁶, що відповідає інтерстадіалу «вюрм 1—2» сучасних стратиграфічних схем. В. І. Громов визначав вік пам'ятки в межах рис-вюрмського інтергладіалу⁷.

Дати, встановлені археологами, також суперечливі. І. Ф. Левицький, в розпорядженні якого було 15 кременів, у тому числі вістря типу шатель-перрон, відніс місцезнаходження до ориньяку⁸. П. П. Єфименко вважав, що воно належить до мадленського часу⁹. На думку П. Й. Борисковського, «культурні рештки досить невиразні і дають можливість лише констатувати пізньопалеолітичний вік стоянки»¹⁰. І. Г. Шовкопляс датував Довгиничі другою половиною мадленського часу¹¹.

Крем'яний матеріал, зібраний 1971 р., хоч і нечисленний, але досить виразний. Пластинчасті сколи, одноманітні за ознаками, відрізняються вкороченими пропорціями, їх спинки ограновані широкими підпара-

* Визначення Є. І. Данилової.

⁶ В. І. Крокос. Вказ. праця, стор. 29.

⁷ В. І. Громов. Вказ. праця, стор. 172—173.

⁸ І. Левицький. Вказ. праця, стор. 159.

⁹ П. П. Єфименко. Первобытное общество. К., 1953, стор. 560.

¹⁰ П. Й. Борисковский. Палеолит Украины.— МИА, № 40. М.—Л., 1953, стор. 148.

¹¹ І. Г. Шовкопляс. Мезинская стоянка. К., 1965, стор. 296.

лельними фасадами, широкі нефасетовані п'ятки розташовані під тупим кутом до площини сколювання. Все це, з точки зору розвитку пізньопалеолітичної техніки обробки каменю, надає їм архаїчного вигляду.

86 зразків кісток з Довгиничів були проаналізовані К. В. Капеліст шляхом колагенового методу. Середній показник прожарювання — 371, що відповідає нижньому голоцену стратиграфічної схеми І. Г. Підопличко (Q^2_{III}), вказує і на більшу давність місцезнаходження порівняно з Пушкарями І (показник прожарювання — 339)¹².

Аналіз зразків породи із зачистки № 2 та розкопу за допомогою термолюмінесцентного методу, застосованого В. М. Шелкоплясом та Г. В. Морозовим¹³ для порід лесової формації України, також вказує на відносно ранній вік (Q^2_{III}) породи, що вміщує культурні залишки.

Таким чином, результати досліджень 1971 р. підтверджують точку зору І. Ф. Левицького та В. І. Крокоса, які відносили Довгиничі до ранньої пори пізньопалеолітичної епохи.

М. И. ГЛАДКИХ, И. Б. ЛЮРИН

Исследование Довгинецкого палеолитического местонахождения в 1971 г. на Житомирщине

Резюме

В предлагаемой публикации сообщаются результаты новых исследований палеолитического местонахождения Довгиничи. На основании анализа археологического инвентаря, определенный относительного возраста костей коллагеновым методом и пород лесовой формации термолюминесцентным методом авторы датируют памятник ранней порой позднелептостроительной эпохи.

В. К. ПЯСЕЦЬКИЙ

Верхньопалеолітична стоянка Славута

Стоянка, виявлена автором в липні 1972 р., розташована за 2,5 км на південь від м. Славута Хмельницької області на лівому березі р. Горині, проти впадіння в цю ріку її правої притоки р. Цвігохи.

Ще 1971 р. у цій місцевості на поселенні скіфського часу, розміщеному на валоподібному підвищенні першої надзаплавної тераси, було знайдено патиновану пластину пізньопалеолітичного часу. Але стоянку, з якої вона походила, виявити тоді не вдалося. І лише тепер на краю надзаплавної тераси, що розорюється, були знайдені розщеплені первісною людиною кремені. Вони поширені тут на площі 150 м вздовж тераси і до 40 м вглиб її від бровки. Тераса, висота якої над заплавою становить 1,7—2,0 м, добре виявлена в рельєфі. В одному місці вона підмивається річкою, а в обриві алювіальні піски виходять на поверхню. Поверхня її у районі стоянки рівна, ґрунт суглинистий.

На поверхні зібрано 69 палеолітичних кременів. Забарвлення патини, що їх вкриває, від голубуватого до густо-білого, причому іноді по-

¹² И. Г. Подопличко. Новый метод определения геологического возраста ископаемых костей четвертичной системы. К., 1952, стор. 38—46.

¹³ В. М. Шелкопляс, Г. В. Морозов. Кореляция антропогенных відкладів України термолюмінесцентним методом.— Стратиграфія УРСР, XI, Антропоген. К., 1969, стор. 24—40.